

Nr 3.

Af grefve **Hamilton, Alexander, m. fl.**, om anslag till svenska riksförbundet för sedlig kultur.

Svenska riksförbundet för sedlig kultur har till sin uppgift att »verka för och stödja uppslag, riktningar och sträfvanden, som synas ägnade att hos vårt folk främja sedlig kultur och lyftning»; dess mål är sålunda stort och vidtomfattande. För att vinna målet, växla medlen, och vi vilja nu fästa uppmärksamheten på ett, som af riksförbundet för en kort tid sedan börjat användas; vi göra det, emedan det synes oss vara väl valdt; genom användandet af förädlade folknöjen i enlighet med riksförbundets program träffar man folket, unga och gamla, får dem så att säga med i leken och gör dem till intresserade medarbetare i en viktig folkbildningsrörelse. Man behöfver ej orda mycket om behöfvet af goda nöjen på landet, det är känt och erkänt, och det existerar ej blott i obygderna, utan äfven i de trakter, som äro gynnade af nutidens goda samfärdsmedel, och det synes oss vara en betydande samhällsangelägenhet att se till, att detta nöjesbehof blir tillfredsställt, så att det verkar i en förädlade riktning. Hithörande förhållanden få en klar belysning i den inledning till riksförbundets skriftserie nr 5 rörande »förädlade folknöjen», som författats af fru Cecilia Bååth-Holmberg, och tillåta vi oss därför att här citera den fullständigt.

»Människornas behof af förströelse torde vara af erfarenheten pröfvadt och väl bekräftadt. Personer af de mest skilda klasser och yrken känna ofta nog samma längtan efter glädt afbrott i hvardagslivet och dess arbete. Men alla ha ej lika lätt att få ett sådant.

Bristen på goda sällskapsnöjen för menige man är på den svenska landsbygden t. o. m. större än i många andra länder, t. ex. Danmark

och Tyskland. Att vår nation är folkfattig och att det ofta är långt mellan grannarna är icke tillräckligt skäl härför, ty rundt om i landet finnes det i alla fall byar och större samhällen.

Men äfven i dessa är i det hela bra litet gjordt för en god sällskaplig samling af människorna, särskildt ungdomen.

Nykterhets-, ungdoms- och föreläsningsföreningar ha dock härvidlag gjort ganska mycket godt. Särskildt de senare ha samlat unga och gamla, män och kvinnor i ett och samma intresse: kunskapssökandet. Hvad storstadens bildningshärddar af alla slag äro för stadsinvånarne, handverkare, arbetare o. s. v., det är dessa föreläsningsaftnar för landsbygdens befolkning. De ge kunskap i diverse ting, men de bjuda ej på ett direkt och mera *personligt* samlande nöje; det hvilat ingen glans öfver dem.

Ty det är ej nog för den stora allmänheten att få *endast föredrag*, om än så väl planlagda och utförda, låt vara att äfven det roande elementet tillgodoses genom skioptikonbilder. Den rent passiva uppgiften att endast och alltid vara åhörare har på icke få håll verkat tröttande och slappande på sinnena och är således icke ensam i stånd att hålla de intellektuella intressena *tillräckligt* vakna hos befolkningen på landet eller i smärre städer.

Det kräfvades ännu en utfyllnad vid sidan af dessa kunskapsgifvande aftnar, en annan art af godt och förädlande sällskapslif, till hvilket befolkningen af olika åldrar, klasser och kön kan samlas mera aktivt, och som härigenom erhåller prägeln af större sällskaplighet, af ett mer *festligt* nöje.

»Svenska riksförbundet för sedlig kultur» har tänkt sig denna form af sällskaplighet såsom aftonunderhållningar eller *uppläsningsoaftnar*, hvilkas program i rik omväxling upptaga unison sång, kör af byns eller bygdens skolbarn, föredragandet af dikter samt uppläsning af prosastycken, hufvudsakligast af skönlitterär art.

Hvarje sådan afton bör för att gifva ett varaktigt intryck och äfven i djupare mening verka bildande uppbäras af *en idé*, som gör programmets alla nummer *enhetliga*, och som genom såväl sång som dikt och prosaskildring belyses och utvecklas så allsidigt som möjligt. Allt hvad en sådan afton har att bjuda måste underordnas denna idé, antingen direkt genom att behandla det fastställda ämnet eller indirekt genom att sluta sig till dess grundstämning. Ty syftet är icke endast ett par timmars sinneslättnad och vacker förströelse, utan äfven

att så gripa hjärtat och sinnet, att själen genljuder däraf under hemmets och dagens kommande arbete; äfven så kan en ädel lifsåskådning väckas och befastas.

Det är ej nog med att vårt folk och vår ungdom får genom praktiska kunskaper »klara hufvuden»; det behöfs också varma hjärtan och förädlad smak.

Sådana aftnar förekomma redan i våra stora städer, särskildt i Stockholm, därvid en bestämd diktare, musiker eller annan konstnär utgör aftnens föremål.

Men här är det enhetliga programmet vanligen ordnad med hänsyn till de biträdande krafter, som i en stor stad så lätt kunna åstadkommas: en talare, som belyser ämnet med ett kort föredrag, sångare och musici, som uppträda för församlingen, skickliga deklamatorer och berättare o. s. v.

Den stora allmänheten har i de flesta fall endast att mottaga, hvad som rikt och vackert bjudes.

På landsbygden — och säkert äfven i många städer — måste man ordna saken annorlunda. Och, som förut är sagdt, det är här af största vikt, att församlingen själf *utför programmet* genom unison sång, genom sina barns sång, genom att en eller annan i kretsen — i förväg därtill utvald — föredrager eller föreläser de å programmet bestämda dikterna och berättelserna.

Föredrag kunna icke komma i fråga, enär i de allra flesta fall aftnarna då blefve för svåra och för dyra att anordna. Skalder och författare måste genom sina dikter och skildringar tala själfva och på så vis bli kända i och kära för vida kretsar, dit de nu till äfventyrs icke nått, då deras verk ofta äro för dyra och för svåråtkomliga för menige män. I stora lager af vårt folk är man heller icke van vid att i större omfång vare sig köpa eller läsa böcker.

En nödvändig förutsättning är, att en intresserad, kunnig person i hvarje by, socken eller annat samhälle tager sig saken an *såsom ledare*.

Här ha förnämligast *präster, lärare, lärarinnor* en naturlig uppgift, som utan tvifvel bör kunna bli både tacksam och framgångsrik. Äfven andra intresserade och bildade personer, både män och kvinnor, hafva här ett fält för nyttig social verksamhet.

Denne ledare bör då i förväg noga sätta sig in i det bestämda eller utvalda programmet, själf för sig därur utvälja de delar, han önskar föredraga, men äfven i den krets af personer, som finnas i hans bygd,

utse sådana, som äro i stånd att vackert föreläsa prosa eller poesi. Han bör dessutom enligt programmet ordna den unisona sången, anskaffa sångböcker och se till att sången ledes och underlättas, t. ex. med tillhjälp af orgel, som ju finnes i hvarje skola — och på landet är ju vanligen skolsalen den naturliga och bästa samlingslokalen —, vidare se till, att skolbarnen få utföra sitt lilla å programmet likaledes fastställda sångnummer, med ett ord vara själen i det hela, vakande öfver att *det enhetliga noga bibehålles*.

Intet hindrar, att de lokala musikaliska krafter, som så ofta finnas i byarna (fiol- och orgelspelare, flöjtblåsare m. m.), kunna få medverka med ett och annat nummer. Dock bör det strängt fasthållas, att dessa nummer *i förväg bestämmas i enlighet med programmets anda och grundton*, så att icke under en afton, ägnad t. ex. Gustaf II Adolf, Luther, P. Wieselgren eller någon lifsbild — »Vid sjukbädden», »Moderskärlek» o. s. v. — stämningen på ett skärande samt all skönhet och värdighet förstörande sätt brytes genom dansmelodier eller slagdängor.

Tillfälle för vacker solosång, där sådan kan anordnas, gäfves också under dessa aftnar; men dock bör äfven denna gå i programmets anda. Ty det måste än en gång betonas: ett program med hopplockade stycken utan inre sammanhang saknar betydelse.

Om aftonen icke skall vara förfelad, bör den nämligen lämna som slutresultat icke spridda intryck, men en samlad behållning.

Det är icke minst här, som ledaren bör göra sin ordnande makt gällande.

Att skolbarnen få sjunga och så medverka är af icke ringa betydelse; det tjänar som föreningslänk mellan skolan och föräldrarna samt ökar i hög grad det allmänna intresset under läsaftonen.

Godt vore, om mera försigkomna barn också finge lära att läsa upp en eller annan lättare dikt eller visa, där sådana förekomma. Barnen finge då ett *mål* att se fram emot, och »konsten att läsa högt» — en af våra »bildande konster» också den — skulle få en kraftig utveckling. Ty att läsa högt med naturlig ton, enkelt och liffullt, det är sannerligen i Sverige en rätt okänd konst, som genom dessa aftnar skulle få en verklig betydelse och en duktig sporre.

Om intresserade präster, lärare och lärarinnor ledare af ungdomsföreningar m. fl. med dessa aftnar som mål samlade omkring sig bygdens ungdom till sång- eller läsöfningar, där programmets stycken inlärdes, så skulle snart ett allmänt intresse väckas, som skulle göra

dessa aftnar till verkliga glädjestunder, till nöjen af bästa slag. Ty till ett godt och sant lifvande nöje hör en *festlig prägel* och, med omsorg ordnade, borde dessa aftnar erhålla just *denna*. Härigenom skulle hela folklifvet höjas samt en af ädlare smak förfinad sällskaplighet vinna utbredning.

Föreläsaren, det må vara ledaren själf eller den han därtill utvalt, bör i förväg vara förtrogen med det stycke, han skall uppläsa, så att han kan däråt förläna ett naturligt och lefvande behag samt äfven, där så kan finnas lämpligt, mildra ett eller annat mera kraftigt uttryck i berättelser — jag tänker nu särskildt på skildringar af någon bestämd tidsmiljö — som eljest af en icke litterär allmänhet skulle kunna missförstås.

Bekämpandet af den dåliga litteraturen, framför allt den bland de arbetande klasserna och ungdomen mest spridda s. k. kolportagelitteraturen, har äfven hos oss i Sverige tagits upp med kraft och energi.

Men det förslår ej att bara sätta fördämning mot dyflödet; det räcker ej ens till att man försöker sätta i omlopp en god ström af böcker i stället för de dåliga. Man måste äfven försöka sätta i gång en rörelse, som kan uppfostra menige man att *finna nöje* i goda författares verk, man måste försöka odla den allmänna smaken, så att de nuvarande kolportageböckernas åtminstone vuxna läsare *själfva reagera* mot den dåliga litteraturen.

Ty så länge läslusten och efterfrågan äro starka, komma kolportageböckerna *icke* att försvinna.

Det är detta, som »Sv. riksförbundet för sedlig kultur» vill försöka åstadkomma, då det här genom undertecknad dels framlägger en samling af 118 enligt antydda principer utarbetade *program för läsaftnar*, dels anordnar ett *folk- och vandringsbibliotek*, därifrån litteraturen till dessa aftnar får lånas *i det närmaste kostnadsfritt*.

De program, som innehållas i denna i hvarje bokhandel tillgängliga katalog, framställa en mängd lifsområden: fosterländska, historiska, litterära, etiska, hemmen, naturen, olika yrken o. s. v. De äro delade i tre stora hufvudgrupper: historiska minnesaftnar, svenska och fosterländska aftnar samt bilder ur lifvet.

Naturligtvis kunna de mer och mer utfyllas och tillökas med nya »aftnar», om behovet så skulle fordra.

De dikter och de prosastycken, som utvalts, representera en stor mängd af våra främste diktare och skönlitterära författare utan annan

begränsning än den, som naturligtvis utgöres af själfva de fastställda ämnena, hvarje läsaftons hufvudidé, så att säga.

Med afsikt har största utrymmet i öfvervägande grad tillerkänts dem af dessa våra skönlitterära märkesmän, som tillhöra vår egen samtid, ty en mångårig verksamhet i denna riktning för och bland landsbygdens vuxna och mest vakna ungdom har för undertecknad visat, att det just är den *nutida* litteraturen, som tilldrager sig det lifligaste intresset. Den diktare, som tillhör vår egen tid, är ett stycke af oss själfva, de känslor och tankar, han uttalar, röra sig ofta i vår egen själ. Med spänd uppmärksamhet lyssnar vanligen också menige man till hans ord, så snart de träffa strängar i själfva folksjälen, medan forna tiders diktare ofta nog förbli liksom stående i ett aflägsset fjärran. Undantag gifvas naturligtvis för sådana, som skola fortlefva evigt unga och friska för vårt folk: Tegné, Geijer, Runeberg, Topelius m. fl.

Men vackrare och för äfven enkelt folk mera fattligt och gripande har ingen talat om fosterlandet, dess historia och natur än t. ex. Heidenstam och Selma Lagerlöf i sina prosaskildringar och Snoilsky i sin poesi; sannare och ädlare tolkare af hvad som är sant och präktigt svenskt i natur och folklynne kunna ej framföras för lyssnande män och kvinnor ute i bygderna än Fröding, K. A. Melin, Ossian-Nilsson, K. E. Forsslund, Pelle Molin, Bååth, Karlfeldt, P. Hallström m. fl. Åt hvad de i ren och ädel folklig ton vackrast diktat har lämnats utrymme, större eller mindre, alltefter hvarje programaftons beskaffenhet.

Genom de program, som här framläggas, torde de breda lagren i vår nation på ett praktiskt sätt inhämta en första bekantskap med en stor del af just våra främste författares delvis bästa, men framför allt i ädel mening mest folkliga alster. Den enkla mannen och kvinnan kunna dessutom lättare förstå litteratur, när den som här grupperats kring ett bestämdt hufvudföremål, aftonens tema.

Det är gifvet, att äfven af enklare författare en mängd, särskildt berättelser, medtagits, då dessa vackert eller lefvande framställa bilder ur lifvet, som kunna på ett medryckande sätt illustrera aftonens »idé».

Vidare har hänsyn måst tagas till att programmet icke får upptaga flera eller längre stycken, än att det hela *i regel* kan utföras på två timmar.

För öfrigt är det en pröfvad sak på landet, att män och kvinnor, som kanske färdats en lång väg för att få vara med om en sammankomst som den här åsyftade, ej ogärna se, att den andliga »valutan» ej

är för knapp. Ett rikt program med många nummer lifvar intresset och ökar nöjet. Det kan ju också tänkas, att man å många orter väljer en tidigare timme, t. ex. en söndagseftermiddag, för en sådan läsafton.

Därför har undertecknad, programmens utarbetare, trott det vara lämpligt att, när så ske kunnat, göra dem så fylliga, att vid praktisk tillämpning något nummer utan skada skulle kunna utelämnas, ifall det visade sig, att den bestämda tiden öfverskredes. Detta är i alla händelser lättare än att tillskarfva ett för knappt tilltaget program.

Vid val af dikter m. m. har en ekonomisk synpunkt en och annan gång hindrande gjort sig gällande, nämligen då ett eljest lämpligt stycke måst förbigås på grund af att det stått tryckt i ett verk, så stort och dyrt, att förbundet ej för den enda dikten eller berättelsen kunnat anskaffa det. Det har också — och ej så sällan — visat sig, att just den mest lämpliga dikten eller skildringen funnits i någon bok, som utgått ur bokhandeln och ej ens å antikvarisk väg kunnat erhållas.

Betonas bör, att valet af stycken, prosa som poesi, skett med noggrant iakttagande af tre egenskaper: *det fosterländska, det etiska samt det väckande och värmande.*

I hela arbetet gör sig en ideal lifsåskådning gällande, äfven om program finnas, å hvilka intet direkt religiöst moment förekommer, allt beroende på ämnets natur, t. ex. »Ur krigarlivet», »Skarpskytteafton», »På friarefärd» o. s. v.

Åtskilliga aftnar äga dock en alltigenom religiös prägel, t. ex. Luther- och Birgitta-aftnar m. fl.

Programmet erbjuder humor endast i ringa omfång; men skulden härför torde icke ligga hos den, som utarbetat dem, utan i själfva tiden; vår svenska litteratur bär i regel ock hos våra främste författare allvarliga, stundom djupt melankoliska drag; den humoristiska litteraturen utgöres vanligen af en viss art af folklifsskildringar, som ofta icke äro lämpade för menige man och med sina groteska karrikatyror icke skulle verka godt. Men gifvetvis finnas bland programmen sådana som äfven afse »roliga» aftnar, och Fröding och Fredrek på Rannsätt m. fl. komma förvisso under många »läsaftnar» att framkalla glada leenden öfver vår landsortsbefolknings allvarliga anleten.

Äfven åt det hurtiga elementet har gifvits utrymme under »Skarpskytte-», »Idrotts-», »Skogsaftnar» m. m. Åt »våra vänner djuren» och landtlifvet i öfrigt har ägnats en hel serie aftnar; de »historiska» aftnarna

spänna ut öfver tilldragelser och personligheter allt från Ansgar till vårt nuvarande konungahus; »aftnar» äro ägnade många af våra författare: Selma Lagerlöf, Heidenstam, V. Rydberg, Tegnér, Geijer o. s. v.; det finnes Linné-, Sven Hedin-, Per Wieselgren-, Runeberg-, Topeliusaftnar, det finnes landskapsaftnar o. s. v.

Vid valet af dikter har en bestämd princip i möjligaste mått följts: poesi för menige man måste vara plastisk, åskådlig, rakt på sak. Därför ha, för att endast nämna två exempel, Snoilskys »Svenska bilder» och en stor del af Bååths dikter alla förutsättningar att senteras vid dessa läsaftnar. Endast undantagsvis har plats beredts åt den rena stämningssyriken. Skenbart svårfattliga dikter kunna emellertid göras fullt folkliga, om *ledaren* eller *den föredragande* i förväg, som sagdt, noga tänkt sig in i diktens själ och lägger sig vinn om att genom föredragets enkelhet, klarhet och uttrycksfullhet gripa åhörarnas hjärta och intresse.

Om uppgiften så fattas, skall ledaren af »läsaftnar» snart finna dem äga en stor folkuppfostrande betydelse.

De *unisona sångerna* äro alla valda ur två lätt tillgängliga och billiga sångsamlingar: »400 Sånger»*, utgifna af Theodor Holmberg och Cecilia Bååth-Holmberg (1 kr.) samt »Sjung svenska folk!» (35 öre), utgifven af »Samfundet för unison sång», Stockholm.

Till den förras textbok, som förutsättes vara eller blifva spridd bland allmänheten, finnes en melodisamling, som ledaren själf borde äga, så att han t. ex. på orgel kunde leda sången och i förväg inöfva en fast sångtrupp.

Om t. ex. en liten inträdesavgift tages i likhet med hvad som sker vid föreläsningssaftnarna, skulle denna avgift snart tillåta inköpet af ett antal sångböcker af båda slagen, textbok till »400 Sånger» samt »Sjung svenska folk», så stort, att läsaftnarnas sång verkligen blefve »unison» och allmän.

Skolbarnens sångkör däremot är i hvarje nr å programmen hänvisad till barnens *egen sångbok i folkskolorna*, den af J. Hammarlund utgifna lilla 12-öresboken: »Text till 146 sånger för skola och hem».

Barnen hafva således redan i förväg lärt sig de utsatta sångerna, men dessa torde genom denna deras medverkan till läsaftnarnas festlighet erhålla ett nytt, mera lefvande intresse. Alla program upptaga i rik

* Denna sångbok äges af bokhandlaren G. Ewerlöf, Sala, men kan rekvireras genom hvarje bokhandel.

omväxling intill tolf nummer, bland hvilka den unisona sången erhållit stort utrymme.

Anordnandet af en sådan afton skulle tillgå på följande enkla och billiga sätt:

En intresserad man eller kvinna hvar som helst i Sverige, *dit posten når*, alltså lika bra nordligast i Lappland som ytterst i skären, och som skaffat sig programkatalogen, utväljer i denna den afton, som bäst tilltalar. För säkerhets skull böra tre väljas, så att, om litteraturen ej för tillfället finnes inne till den första, ett par reservkvällar finnas att välja på. Efter anmälan hos »Sv. riksförbundet för sedlig kultur» (tills vidare adress Tärna) erhåller rekvisenten med omgående post den å programmet *noga utsatta*, för läsaftonen afpassade litteraturen *som lån*, endast mot bekostnaden af frakten (på posten) fram och åter samt den obetydliga afgiften af 1 kr. för »nötning».

Låntagaren *måste dock förbinda sig* att efter begagnandet, d. v. s. omedelbart efter läsaftonens slut, *nästa dag per omgående och i väl inslaget paket återsända böckerna*.

När man betänker de kostnader, som medfölja ett föredrag af en föreläsare, ofta långväga ifrån, så bör den kostnad, som en sådan aftonunderhållning betingar, synas mycket ringa och lätt öfverkomlig.

Ett hufvudvillkor är emellertid *en ordentlig och samvetsgrann expedition å rekvisitens sida*, så att ej förbundets dyrbara boksamling skingras och idéens utförande därigenom förstöres eller försvåras. Om de utlånta böckerna icke i oskadadt skick återsändas till förbundets expedition, måste denna gifvetvis fordra ersättning härför af rekvisitenten.

Göthe, den tyske diktarhövdingen, har yttrat: »Man borde hvarenda dag antingen höra en liten sång, se en vacker tafla eller läsa en god dikt».

Genom sådana aftnar som de ofvan framställda skulle stora lager af vårt folk, för hvilka musiken och dikten i ädla former äro ytterst svåråtkomliga, åtminstone då och då få röna deras välgörande verkan.

Ett annat ord af samme store diktare är detta: »Hvad du af dina fäder ärft — förvärfva det, på det du må det äga».

Till en nations dyraste skatter höra dess största diktares alster; och med dessa läsaftnar lämnas menige man en den bästa hjälp till ett sådant förvärfvande och tillägnande.

En annan berömd, äfven i Sverige känd och aktad tysk författare, professor Felix Dahn, har uttalat denna sats:

»Ett folk, som vill vara och förblifva ett verkligt lefvande folk, måste äfven känna behof af det sköna. *Ett folk lefver ej endast af sin krigar-äras lager, ej endast af bröd från sin industri; det behöfver äfven de ädla ingifvelserna från poesien; ty denna är en lysande, men äfven värmande och lifvande låga; och ljus, värme och renhet — vi behöfva dem i det tyska folket.*»

Vi behöfva dem äfven i det svenska. — — —

Genom dessa programs omsättande i läsaftnar rundt omkring å Sveriges vidsträckta landsbygd, i städer, industrisamhällen och byar, tror sig »Sv. riksförbundet för sedlig kultur» kraftigt verka för spridandet af kännedom om god och ädel skönlitteratur. Därigenom tror sig förbundet äfven på ett *positivt* sätt främja sund och sann sedlig kultur bland vårt folk.

Cecilia Bååth-Holmberg.»

De uppläsningsaftnar, som här nu omnämnas, hafva rönt ett mycket godt emottagande; ehuru de åtminstone i vårt land äro att räkna som ett alldeles nytt led i folkbildningsarbetet, hafva under det gångna årets tre sista månader omkring 150 kunnat anordnas, och talet hade blifvit än större, om ej brist på medel hade verkat begränsande.

Den föreläsningsverksamhet, som nu understödes af staten, är värd allt erkännande, men den är ej ensam tillräcklig att fylla behovet.

Olika former kunna fastmer användas, och den nu föreslagna formen af uppläsningsaftnar har sitt särskilda företräde därutinnan, att den kräfver allmänhetens egen medverkan, och det ej blott vid själfva uppläsningen, utan äfven genom det förarbete de medverkande måste underkasta sig. Den är därjämte för anordnarna mindre kostsam. Att den emellertid för sin utveckling är i likhet med den hittillsvarande föreläsningsverksamheten i behof af ekonomiskt understöd, ligger i sakens natur, men det synes oss tillkomma Kungl. Maj:t att närmare bestämma detaljvillkoren härför. Då vi sålunda anse det arbete för folkupplysning och förädlande folknöjen, som genom anordnandet af uppläsningsaftnar af riksförbundet för sedlig kultur börjats bedrivas, vara värdt all framgång och i likhet med den hittillsvarande föreläsningsverksamheten förtjäna understöd från statens sida, hemställa vi vördsamt,

att Riksdagen behagade anslå ett belopp af 3,000 kr. att på villkor, som af Kungl. Maj:t bestämmes, tilldelas Svenska Riksförbundet för sedlig kultur som understöd för dess verksamhet med anordnandet af uppläsningssaftnar.

Stockholm den 22 januari 1912.

Alexander Hamilton.

Sam. Clason.

K. J. Gustafsson.

L. E. Gezelius.
